

Projekt

z dnia 6 czerwca 2025 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR
RADY MIEJSKIEJ WE WRZEŚNI**

z dnia 2025 r.

w sprawie przyjęcia sprawozdania z realizacji w latach 2023-2024 „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Września na lata 2021-2024”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.), art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) Rada Miejska uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się sprawozdanie z realizacji „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Września na lata 2021-2024” za lata 2023-2024, którego treść stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Września.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Wykonujący zadania i kompetencje
Burmistrza Miasta i Gminy Września

Artur Mokracki

RADCA PRAWNY

Anna Retańczyk-Gibowska

Podinspektor

Anna Kasprzak

Podinspektor

Katarzyna Cwiklińska

Naczelnik

Wydziału Gospodarki Gruntami
i Architektury

Sandra Pietryga

Sekretarz Miasta i Gminy Z-ca Burmistrza

Joanna Andrzejak

Karol Nowak

Załącznik do Uchwały
Nr.....
Rady Miejskiej we Wrześni
z dnia.....

BURMISTRZ MIASTA I GMINY WRZEŚNIA

SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI „GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY WRZEŚNIA NA LATA 2021-2024”

ZA LATA 2023-2024

WSTĘP

Rada Miejska we Wrześni po uzyskaniu pozytywnej opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu uchwałą nr XXI/208/2021 z 4 lutego 2021 r. przyjęła „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Września na lata 2021-2024”. Program został ogłoszony w wojewódzkim Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego z 2021 r. poz. 1285. Jest to trzeci gminny program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Września.

Pierwszy gminny program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Września na lata 2013-2016 został wprowadzony przez Radę Miejską we Wrześni uchwałą nr XV/192/2012 z dnia 17 września 2012 r., drugi program na lata 2017-2020 został wprowadzony przez Radę Miejską we Wrześni uchwałą nr XXIV/317/2017 z dnia 21 kwietnia 2017 r. Wykonanie uchwał powierzone zostało Burmistrzowi Miasta i Gminy Września.

Gminny program opieki nad zabytkami nie stanowi aktu prawa miejscowego, lecz jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminnym a właścicielami zabytków i wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Cele gminnego programu opieki nad zabytkami

Cele gminnego programu opieki nad zabytkami wskazuje art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2024, poz. 1292):

1. {uchylony},
2. uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

REALIZOWANE DZIAŁANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI**PRIORYTET I.****OPIEKA, OCHRONA I REWALORYZACJA ZABYTKÓW GMINY WRZEŚNIA****Działanie 1.1.****Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków nieruchomych.**

Obiekty zabytkowe zarówno te wpisane do rejestru zabytków jak i pozostałe ujmowane są w wojewódzkiej ewidencji zabytków jak i w gminnych ewidencjach zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest podstawą do stworzenia gminnego programu opieki nad zabytkami. Gminna ewidencja zabytków prowadzona jest przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – t.j. Dz.U. 2024, poz. 1292). W gminnej ewidencji zabytków ujęte są zabytki nieruchome tj.: budynki, układy urbanistyczne, zespoły budowlane i zabytki archeologiczne. Stosownie do art. 22 ust 5 ww. ustawy:

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) *zabytki nieruchome wpisane do rejestru,*
 - 2) *inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,*
 - 3)²⁾ *inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.*
- 2) Uznany za niezgodny z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z dniem 18 maja 2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).

Rozszerzenie Gminnej Ewidencji Zabytków

W 2019 r. i 2020 r. na podstawie wskazania przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu nowych obiektów, które należy ująć w Gminnej Ewidencji Zabytków przygotowano karty adresowe dla obiektów nieruchomych (w tym również parków, cmentarzy i zespołów folwarcznych). W maju 2020 r. karty zostały przekazane do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu w celu zaopiniowania. Karty adresowe zostały zaopiniowane pozytywnie (pismo z 25 września 2020 r.). Na tej podstawie Burmistrz Miasta i Gminy Września w 2023 r. włączył do gminnej ewidencji zabytków Gminy Września następujące zabytki nieruchome:

L.p.	Sygnatura karty GEZ	Miejscowość	Adres/miejsce	Obiekt	Datowanie	Uwagi
1.	43.05	Stanisławowo	Stanisławowo 8	CZWORAK	k. XIX w.	Zarządzenie nr 94 Burmistrza Miasta i Gminy Września z dnia 06.04.2023 r.
2.	43.06	Stanisławowo	Stanisławowo 9	CZWORAK	k. XIX w.	Zarządzenie nr 94 Burmistrza Miasta i Gminy Września z dnia 06.04.2023 r.
3.	45.12.	Węgierki	ul. Kościelna 1	BUDYNEK GOSPODARCZY PRZY PLEBANII	1909-1911	Zarządzenie nr 94 Burmistrza Miasta i Gminy Września z dnia 06.04.2023 r.
4.	45.13.	Węgierki	ul. Kasztanowa 4	DOM	pocz. XX w.	Zarządzenie nr 94 Burmistrza Miasta i Gminy Września z dnia 06.04.2023 r.
5.	45.14.	Węgierki	ul. Kasztanowa 4	BUDYNEK GOSPODARCZY	pocz. XX w.	Zarządzenie nr 94 Burmistrza Miasta i Gminy Września z dnia 06.04.2023 r.
6.	45.16.	Węgierki	ul. Kasztanowa 4	MUR ZAGRODY	pocz. XX w.	Zarządzenie nr 94 Burmistrza

						Miasta i Gminy Września z dnia 06.04.2023 r.
7.	45.17.	Węgierki	ul. Kasztanowa 20	DOM Z BUDYNKIEM GOSPODARCZYM	pocz. XX w.	Zarządzenie nr 94 Burmistrza Miasta i Gminy Września z dnia 06.04.2023 r.
8.	45.18.	Węgierki	ul. Lipowa 7	DOM Z BUDYNKIEM GOSPODARCZYM	pocz. XX w.	Zarządzenie nr 94 Burmistrza Miasta i Gminy Września z dnia 06.04.2023 r.
9.	45.19.	Węgierki	ul. Wrzesińska 13	DOM	pocz. XX w.	Zarządzenie nr 94 Burmistrza Miasta i Gminy Września z dnia 06.04.2023 r.
10.	45.21	Węgierki	ul. Wrzesińska 25	STODOLA	pocz. XX w.	Zarządzenie nr 94 Burmistrza Miasta i Gminy Września z dnia 06.04.2023 r.

Wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków Gminy Września

W związku z wyłączeniem obiektów z Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków oraz dokonaniem korekt w kartach ewidencyjnych Burmistrz Miasta i Gminy Września wyłączył z gminnej ewidencji zabytków następujące karty ewidencyjne:

L.p.	Sygnatura karty GEZ	Wyłączony obiekt
1.	19.08.	Wyłączono z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Września Zarządzeniem Burmistrza nr 95 z 06.04.2023 r. obiekt: Gutowo Wielkie 58 i 59; nr geod. 100 i 102; OBORA W ZESPOLE FOLWARKU; 2 poł. XIX w.
2.	20.12.	Wyłączono z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Września Zarządzeniem Burmistrza nr 156 z dnia 6 sierpnia 2024 r. obiekt: BUDYNEK GOSPODARCZY, pocz. XX w., KACZANOWO, ul. Kaliska 6
3.	35.07a.	Wyłączono z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Września Zarządzeniem Burmistrza nr 95 z 06.04.2023 r. obiekt: Psary Polskie 152; nr. geod. 266, 267/1; DOM; 1899 r.

Działanie 1.2.

Prowadzenie ewidencji pomników i kapliczek.

Groby wojenne i groby weteranów

Groby wojenne określone są w ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. 2018, poz. 2337).

Są nimi:

- 1) groby poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego,
- 2) groby osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość,
- 3) groby sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zleczone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych,
- 4) groby jeńców wojennych i osób internowanych,
- 5) groby uchodźców z 1915 r.,
- 6) groby osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego po dniu 1 września 1939 r.,
- 7) groby i cmentarzyska prochów ofiar niemieckich i sowieckich obozów,
- 8) groby osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem i represji totalitarnych w okresie od 1944 r. do 1956 r.

Ewidencja grobów wojennych z terenu gminy Września

źródło: Ewidencja Grobów Wojennych Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu, opr. S. Mazurkiewicz

L.p.	Miejscowość	Grob wojenny	Nr ewidencyjny wojewody wkp.	Nr rejestru zabytków
1.	Sokołowo	Cmentarz bitewny, mogiła-kopiec kosynierów poległych w bitwie 2 maja 1848 r.	--	--
2.	Sokołowo	Mogiła kosynierów poległych podczas zdobywania folwarku 2 maja 1848 r. (szczątki przeniesione na cmentarz bitewny)	--	--
3.	Marzenin	Grob Kazimierza Kowalskiego powstańca wielkopolskiego na cmentarzu parafialnym	3030005_1_PW	--
4.	Września	Mogiła kosynierów zmarłych z ran odniesionych w bitwie pod Sokółowem 2 maja 1848 r., na cmentarzu parafialnym	--	Cmentarz w strefie ochrony konserwatorskiej historycznego układu urbanistycznego
5.	Września	Mogiła-pomnik 11 powstańców wielkopolskich 1918/1919 r., na cmentarzu parafialnym	3030054_01_PW	Cmentarz w strefie ochrony konserwatorskiej historycznego układu urbanistycznego
6.	Września	Mogiła-pomnik uczestników Ochotniczej Legii Wrzesińskiej 1919-1920 r. i żołnierzy 68 Pułku Piechoty, na cmentarzu parafialnym	3030054_4	Cmentarz w strefie ochrony konserwatorskiej historycznego układu urbanistycznego
7.	Września	Grob Franciszka Kaźmierczaka powstańca wielkopolskiego na cmentarzu parafialnym	3030054_02_PW	Cmentarz w strefie ochrony konserwatorskiej historycznego układu urbanistycznego
8.	Września	Mogiła 37 ofiar niemieckich nalotów we wrześniu 1939 r. na cmentarzu parafialnym	--	Cmentarz w strefie ochrony konserwatorskiej historycznego układu urbanistycznego
9.	Września	Mogiła ofiar pomordowanych przez Niemców w l. 1939-1944, na cmentarzu parafialnym	--	Cmentarz w strefie ochrony konserwatorskiej historycznego układu urbanistycznego
10.	Września	Grob Leona Słasińskiego, poległego w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r., na cmentarzu parafialnym	3030054_3	Cmentarz w strefie ochrony konserwatorskiej historycznego układu urbanistycznego
11.	Września	Grob Leona Zbińskiego, ofiary terroru niemieckiego z II wojny światowej, na cmentarzu parafialnym	3030054_5	Cmentarz w strefie ochrony konserwatorskiej historycznego układu urbanistycznego

Zgodnie z przepisami art. 6 ustawy o grobach i cmentarzach wojennych z dnia 28 marca 1933 r. (tj. Dz.U. 2018, poz. 2337), groby wojenne pozostają pod opieką państwa, a koszty ich utrzymania ponosi skarb państwa. Obowiązek utrzymania grobów i cmentarzy wojennych może wojewoda powierzyć jednostce samorządowej (gminie lub powiatowi) za przekazaniem odpowiednich funduszy, o ile nie przyjmie ona tego obowiązku nieodpłatnie. Bezpośredni nadzór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy. Sprawy dotyczące opieki nad grobami wojennymi określono w zarządzeniu wykonawczym Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 23 października 1936 r., wydanym w porozumieniu z Ministrami Spraw Wojskowych i Opieki Społecznej. Środki na utrzymanie cmentarzy wojennych są wydzielane z budżetu wojewodów i następnie przekazywane gminom lub powiatom na wykonanie prac konserwacyjno-porządkowych i prowadzenie remontów, na podstawie porozumień zawartych pomiędzy urzędami wojewódzkimi, a samorządami.

Od 1 stycznia 2019 r. obowiązuje ustawa o grobach weteranów walk o wolność i niepodległość Polski z 22 listopada 2018 r. (Dz.U. 2018, poz. 2529). Ewidencję grobów weteranów prowadzi Instytut Pamięci Narodowej. Za groby weteranów uznaje się groby:

- 1) osób, które walczyły o odzyskanie niepodległości Polski lub w obronie niepodległości i granic suwerennej Rzeczypospolitej Polskiej, biorąc udział w wojnach, działaniach zbrojnych i niepodległościowych oraz powstaniach narodowych w okresie od 1768 r. do 1963 r.;

- 2) funkcjonariuszy cywilnych władz powstań narodowych, administracji podziemnego Państwa Polskiego w okresie wojny 1939–1945, członków władz i Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie w latach 1939–1990, a także podziemnych niepodległościowych organizacji cywilnych w latach 1945–1956.

Celem ochrony miejsc pamięci jest zachowanie wszelkich śladów i utrwalenie znaczących dla tożsamości narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość ze szczególnym uwzględnieniem celów wychowawczych i edukacyjnych. Mają one służyć również popularyzacji wiedzy o dokonaniach Polaków, stanowić trwały element tożsamości narodowej i składnik współczesnego życia. Miejsca, obiekty i znaki pamięci narodowej jako ważny składnik tożsamości powinny być chronione przez wszystkich obywateli.

Ewidencja grobów weteranów z terenu gminy Września

źródło: Ewidencja Grobów Weteranów Instytutu Pamięci Narodowej, opr. S. Mazurkiewicz

L.p.	Grob weterana	Uczestnictwo w walkach o wolność i niepodległość	Miejsce
1.	Abraham Roman	Uczestnik wojny polsko – ukraińskiej 1919-1920, uczestnik kampanii wrześniowej 1939	Września cmentarz parafialny
2.	Bindulski Władysław	Armia Krajowa	Gozdowo cmentarz przykościelny
3.	Błociszewski Stanisław	Uczestnik Powstania Listopadowego 1830-1831	Grzybowo cmentarz przykościelny
4.	Chelmikowska-Durczykiewicz Stefania	Uczestnik Strajku Szkolnego 1901-1902	Września cmentarz parafialny
5.	Dobrzycki Andrzej	Walki w Hiszpanii w okresie wojen napoleońskich, 3 Pułk Piechoty Legii Nadwiślańskiej	Września cmentarz przy kościele pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Stanisława Biskupa Męczennika
6.	Grudzielski Kazimierz	Uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1918-1919	Gozdowo cmentarz przykościelny
7.	Janiszewski Jan	Uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, wojna polsko - bolszewicka	Września cmentarz parafialny
8.	Klimas-Wyrwas Walentyna	Uczestnik Strajku Szkolnego 1901-1902	Września cmentarz komunalny
9.	Krzywdziński Jan	Uczestnik Powstania Styczniowego 1863-1864	Września cmentarz parafialny
10.	Nowak Teofil	Uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, wojna polsko - bolszewicka	Września cmentarz komunalny
11.	Podsedek Florian	Uczestnik Strajku Szkolnego 1901-1902	Września cmentarz parafialny
12.	Skaba Mikołaj	Uczestnik Powstań Śląskich	Września cmentarz parafialny
13.	Skaba Monika	Współorganizatorka plebiscytu z 1921 r. na Śląsku, uczestniczka działań organizacyjnych przed III powstaniem śląskim	Września cmentarz parafialny
14.	Śmidowicz Matuszewska Bronisława	Uczestnik Strajku Szkolnego 1901-1902	Września cmentarz parafialny
15.	Szeffler Kubis Feliksa	Uczestniczka Akcji sabotażowych i lokalnej partyzantki antyniemieckiej w czasie IIWS	Września cmentarz komunalny
16.	Tasiemski Franciszek	Uczestnik Powstania Styczniowego 1863-1864	Września cmentarz parafialny
17.	Wagner-Frankiewicz Seweryna	Uczestnik Strajku Szkolnego 1901-1902	Września cmentarz parafialny
18.	Wojciechowska Anastazja	Uczestnik Strajku Szkolnego 1901-1902	Września cmentarz parafialny
19.	Wojciechowska-Stankowska Leokadia	Uczestnik Strajku Szkolnego 1901-1902	Września cmentarz parafialny
20.	Wośnińska Barbara	Armia Krajowa Okręg Warszawa, łączniczka	Września cmentarz komunalny

Groby objęte są ochroną prawną. W związku z powyższym nie podlegają likwidacji.

Kapliczki

W latach 2023-2024 nie podejmowano działań związanych z założeniem ewidencji kapliczek.

Działanie 1.3.**Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych.**

W latach 2023-2024 przystąpiono do wstępnej analizy informacji dotyczących stanowisk archeologicznych na terenie gminy Września. Prace te będą kontynuowane w najbliższym okresie. Zostaną przygotowane karty ewidencyjne zabytków archeologicznych zawierające informacje: nazwę stanowiska, czas powstania, miejscowość, adres, przynależność administracyjną, formy ochrony, mapę, historię, opis i wartość, stan zachowania i postulaty konserwatorskie.

Gmina Września w całości znajduje się w obrębie Równiny Wrzesińskiej. Jest to teren płaski, obecnie charakteryzujący się brakiem jezior i stosunkowo małym obszarem leśnym. Głównym ciekim wodnym jest rzeka Wrześnica, prawy dopływ Warty, przecinająca teren gminy z północnego-zachodu na południowy-wschód. Przez teren gminy przepływają trzy mniejsze cieki wodne: struga Wrześnianka (Mała Wrześnica), lewy dopływ Wrześnicy, płynący z Żydowa do Noskowa, struga: Wielka (Bardzianka) stanowiąca w większości zachodnią granicę gminy, struga: Rudnik (Struga Niechanowska, Unia) płynąca z Niechanowa, a przez teren gminy przez Grzybowo, Gutowo Małe i Gutowo Wielkie, Węgierki, Gonice. Największym zbiornikiem wodnym (25 ha) jest Jezioro Wrzesińskie (zw. potocznie Zalewem Lipówka), przez które przepływa rzeka Wrześnica.

Stanowiska archeologiczne koncentrują się wzdłuż Wrześnicy, szczególnie w rejonie Noskowa, przy jej dopływie Wrześniance, dalej po obu brzegach Wrześnicy w Gozdowie, na krawędziach strugi Wielka (Bardzianka), na krawędziach i stokach strugi Rudnik w Grzybowie, Kleparzu, Gonicach, Goniczkach. Osadnictwo odnotowuje się też na terenach Oblączkowa. Najliczniej reprezentowane są stanowiska lużyckie, wczesno- i późnośredniowieczne oraz nowożytnie.

Pośród stanowisk archeologicznych na terenie gminy Września własną formę krajobrazową posiada tylko grodzisko w Grzybowie (Grzybowie-Rabieźcach). Jest to największy wczesnośredniowieczny gród pierścieniowy na terenie Wielkopolski z początków X w. Znajduje się ono 300 m. na wschód od dworu, nad strugą Rudnik. Jego średnica wynosi 220 m, zaś zachowane wały do wysokości 10 m. Gród został wybudowany w latach 915-935 i upadł w połowie XI w. Badania archeologiczne prowadzone są tu od 1989 r. Grodzisko stanowi oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. W 2002 r. na dziedzińcu postawiono drewnianą chałupę z pocz. XIX w. przeniesioną z Wielkopolskiego Parku Etnograficznego w Dziekanowicach. W 2009 r. wybudowano obiekt muzealny imitujący dawną bramę i część wałów grodu. Stanowisko archeologiczne gród w Grzybowie (AZP 53-34/30) wpisane jest indywidualnie do rejestru zabytków pod nr 1746/A z 05.03.1976 przepisane do księgi C pod nr 57/Wlkp/A.

Zestawienie zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych na terenie gminy Września

źródło: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu

<i>Stanowiska archeologiczne</i>	<i>Liczba ogółem</i>	<i>Liczba stanowisk wpisanych do rejestru zabytków</i>
grodziska	1	1
stanowiska osadnicze	184	-
cmentarzyska	4	-
inne	25	-
łącznie	214	1

Działanie 1.4.**Poddanie analizie, które obiekty należałoby wpisać do rejestru zabytków.**

Gmina Września współpracuje z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w sprawach dotyczących wpisania do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego obiektów budownictwa i architektury oraz zabytków archeologicznych nieujętych jeszcze w rejestrze, a reprezentujących duże walory historyczne, naukowe lub artystyczne i stanowiących ważne miejsce w krajobrazie kulturowym.

W okresie sprawozdawczym Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu prowadził procedowanie wpisu do rejestru zabytków sprawę drugiego Pomnika 68 Pułku Piechoty we Wrześni zlokalizowanego u styku ulic Wojska Polskiego oraz J. Słowackiego. Zostały zebrane materiały dowodowe. Dokumentację dotyczącą miejsca oraz informacje ewidencyjne i historyczne przygotowywało Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrzesińskich. Sprawa jest obecnie nadal procedowana.

Działanie 1.5.**Uwzględnianie zabytków nieruchomych oraz zabytków archeologicznych w dokumentach planistycznych oraz mających charakter prawa miejscowego sporządzanych przez gminę.**

W latach 2023-2024 nie przyjmowano dokumentów planistycznych oraz mających charakter prawa miejscowego sporządzanych przez gminę, w których by uwzględniano zabytki nieruchome lub zabytki archeologiczne.

Działanie 1.5.a.**Prowadzenie nadzorów archeologicznych na stanowiskach archeologicznych podczas inwestycji prowadzonych przez gminę Września.**

Gmina Września podczas prac inwestycyjnych przeprowadziła następujące nadzory i badania archeologiczne:

L.p.	Badania archeologiczne	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Prowadzenie prac archeologicznych w związku z realizacją inwestycji: - przebudowa parkingu i odcinka drogi w rejonie ul. Koszarowej 8, działki nr ewid. 3800/10, 3800/13, 3897/4, 3897/8, 3897/9, 3897/10, 3897/11, 3897/12, 3897/13, 897/29, 3897/46, 3898 w strefie zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego Września stan. 7, obszar AZP 54-34/7.	Pozwolenie nr 90/2024/C z 15.02.2024 r.
2.	Prowadzenie prac archeologicznych w związku z realizacją inwestycji: - przebudowa utwardzenia terenu wraz z rozbiorą istniejącego garażu i budową nowego działka nr ewid. 224/9 w miejscowości Grzybowo, gm. Września, w strefie zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego Grzybowo stan. 8, obszar AZP 53-34/26.	Pozwolenie nr 596/2024/C z 09.10.2024 r.
3.	Prowadzenie prac archeologicznych w związku z realizacją inwestycji: - budowa oświetlenia ulicznego działki nr ewid. 867/93, 867/94, 868, 871/40 w miejscowości Września gm. Września w strefie zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego Przyborki stan. 2, obszar AZP 54-33/33.	Pozwolenie nr 336/2024/C z 17.06.2024 r.
4.	Prowadzenie prac archeologicznych w związku z realizacją inwestycji: - budowa sieci elektroenergetycznej nn 0,4 kV działka nr ewid. 53, 69/76 w miejscowości Oblaczkowo, gm. Września w strefie zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego Oblaczkowo stan. 6, obszar AZP 54-33/8.	Pozwolenie nr 71/2023/C z 21.02.2023 r.
5.	Prowadzenie prac archeologicznych w związku z realizacją inwestycji: Przebudowa drogi gminnej – ul. Opleszyn, w zakresie budowy chodnika w strefie zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego Września stan. 6 i stan. 20, obszar AZP 54-34/6 i AZP 54-34/34	Pozwolenie nr 196/2024/C z 17.04.2024 r.
6.	Prowadzenie prac archeologicznych w związku z realizacją inwestycji: - budowa zbiornika na wody opadowe dz. nr ewid. 3782/4 w miejscowości Września w strefie zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego Września stan. 6, obszar AZP 54-34/6	Pozwolenie nr 595/2024/C z 09.10.2024 r.

Promesy archeologiczne

W związku z badaniami archeologicznymi Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrzesińskich wystawiło następujące promesy archeologiczne:

Promesa nr 1/2024

1.	typ prowadzonych prac	badania archeologiczne
2.	prowadzący prace	Wnioskodawca nie wskazał prowadzącego prac
3.	miejsce	Września, pow. wrzesiński, woj. wlkp. ul. Koszarowa 8, obręb Września: dz. nr geod.3800/10, 3800/13, 3897/4, 3897/8, 3897/9, 3897/10, 3897/11, 3897/12, 3897/13, 3997/29, 3897/46, 3898.
4.	inwestor	Urząd Miasta i Gminy we Wrześni ul. Ratuszowa 1 62-300 Września
5.	nazwa inwestycji	Przebudowa parkingu i odcinka drogi w rejonie ul. Koszarowej 8 we Wrześni
6.	data ważności promesy	31.12.2024 r.

Promesa nr 2/2024

1.	typ prowadzonych prac	badania archeologiczne
2.	prowadzący prace	Monika Józwiak, ARCHEOTYP, Nowy Folwark, ul. Mostowa 4, 62-300 Września
3.	miejsce	Gulczewko, gm. Września pow. wrzesiński, woj. wlkp.
4.	inwestor	CGE 094 Sp z o.o. Posada, ul. Reymonta 23 62-530 Kazimierz Biskupi
5.	nazwa inwestycji	Budowa linii kablowych SN wraz z umieszczonymi równolegle kablami technicznymi w osłonie rur OPTO dla projektowanych zespołów farm fotowoltaicznych Gulczewko 1 i Gulczewko 2.
6.	data ważności promesy	31.12.2026 r.

Promesa nr 3/2024

1.	typ prowadzonych prac	badania archeologiczne
2.	prowadzący prace	Monika Józwiak, ARCHEOTYP, Nowy Folwark, ul. Mostowa 4, 62-300 Września
3.	miejsce	Gulczewko, gm. Września pow. wrzesiński, woj. wlkp. obręb Gulczewko, działka nr ewid. 66/1.
4.	inwestor	CGE 094 Sp z o.o. Posada, ul. Reymonta 23 62-530 Kazimierz Biskupi
5.	nazwa inwestycji	Budowa farmy fotowoltaicznej „Gulczewko 1A” o mocy znamionowej do 5 MW wraz z niezbędną infrastrukturą techniczną na działkach o nr ewid. 66/1 w miejscowości Gulczewko gm. Września.
6.	data ważności promesy	31.12.2026 r.

Promesa nr 4/2024

1.	typ prowadzonych prac	badania archeologiczne
2.	prowadzący prace	Monika Józwiak, ARCHEOTYP, Nowy Folwark, ul. Mostowa 4, 62-300 Września
3.	miejsce	Sokołowo, gm. Września pow. wrzesiński, woj. wlkp. obręb Sokołowo, działka nr ewid. 17/1.
4.	inwestor	PWiK Sp. z o.o. ul. Miłosławska 8, 62-300 Września Pełnomocnik: PROFI SP z o.o. Witaszyczki 66, 63-230 Witaszyce
5.	nazwa inwestycji	Budowa dwóch zbiorników retencyjnych wody pitnej wraz z zewnętrzną infrastrukturą techniczną oraz budową zestawu pompowego budynku SUW na dz. 17/1 w Sokołowie, gm. i pow. Września.
6.	data ważności promesy	31.12.2026 r.

Promesa nr 5/2024

1.	typ prowadzonych prac	badania archeologiczne
2.	prowadzący prace	Monika Józwiak, ARCHEOTYP, Nowy Folwark, ul. Mostowa 4, 62-300 Września
3.	miejsce	Września, gm. Września pow. wrzesiński, woj. wlkp. obręb Września, działka nr ewid. 931/90; 931/15; 931/6; 931/35; 4478/8; 4478/9; 4478/1; 931/89; 931/61; 931/81; 931/79; 931/51; 931/59.
4.	inwestor	SOLIDOM Sp. z o.o. Sp.k. Szczodrzejewo 2A 62-322 Orzechowo
5.	nazwa inwestycji	Budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego z halą garażową podziemną zlokalizowanych na działkach o nr ewid. 931/90; 931/15; 931/6; 931/35; wraz z infrastrukturą, budowa i przebudowa miejsc postojowych, dróg pieszko-rowerowych oraz dróg pieszych na działkach nr 4478/8; 4478/9; 4478/1; 931/89; 931/61; 931/81; 931/79; 931/51; 931/59 ul. R. Dmowskiego we Wrześni.
6.	data ważności promesy	31.12.2026 r.

Promesa nr 6/2024

1.	typ prowadzonych prac	badania archeologiczne
2.	prowadzący prace	Monika Józwiak, ARCHEOTYP, Nowy Folwark, ul. Mostowa 4, 62-300 Września
3.	miejsce	Zasutowo, gm. Nekla pow. wrzesiński, woj. wlkp. obręb Zasutowo, działka nr ewid. 173/4, ul. Kwiatowa, Zasutowo.
4.	inwestor	BATAP Łukaszewski Sp. J. Zasutowo, ul. Kwiatowa 7 62-330 Nekla
5.	nazwa inwestycji	Budowa hali magazynowej w Zasutowie na dz. 173/4 przy ul. Kwiatowej
6.	data ważności promesy	31.12.2026 r.

Promesa nr 7/2024

1.	typ prowadzonych prac	badania archeologiczne
2.	prowadzący prace	Michał Brzostowicz, 62-300 Września
3.	miejsce	Września, ul. Kryształowa, gm. Września, pow. wrzesiński, woj. wlkp. obręb Września, działka nr ewid. 867/93, 867/94, 868, 871/40;
4.	inwestor	Gmina Września ul. Ratuszowa 1 62-300 Września
5.	nazwa inwestycji	Budowa oświetlenia ulicznego w ul. Kryształowej we Wrześni na działkach o nr geod. 867/93, 867/94, 868, 871/40.
6.	data ważności promesy	31.12.2024 r.

Promesa nr 8/2024

1.	typ prowadzonych prac	badania archeologiczne
2.	prowadzący prace	Monika Józwiak, ARCHEOTYP, Nowy Folwark, ul. Mostowa 4, 62-300 Września
3.	miejsce	Sokołowo, gm. Września pow. wrzesiński, woj. wlkp. obręb Sokołowo, działka nr ewid. 15/3 i 17/5.
4.	inwestor	PWiK Sp. z o.o. Września, ul. Miłosławska 8 62-300 Września
5.	nazwa inwestycji	Budowa drogi dojazdowej do gruntów rolnych
6.	data ważności promesy	31.12.2026 r.

Działanie 1.6.

Interwencja właściwych organów przy rażących naruszeniach prawa budowlanego związanego z zabytkami.

Nie pozyskano informacji o rażących naruszeniach prawa budowlanego głównie dotyczących rozbudowy i przebudowy zmieniającej bryłę obiektów lub ich charakterystycznych elementów (zwłaszcza na obszarach objętych ochroną konserwatorską i przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków). W związku z powyższym nie interweniowano w takich sprawach.

Działanie 1.7.

Ochrona substancji zabytkowej stanowiącej własność gminy Września.

Września: historyczny układ urbanistyczny

Śródmieście, Opieszyn

Datowanie: XIII w. – XIX w.

Nr rejestru zabytków: 295/Wlkp/A z 19.04.2006

Na tym obszarze Gmina Września zarządza ulicami, placami i obszarami zielonymi oraz niektórymi obiektami stanowiącymi jej własność. Wszelkie prace na tym obszarze prowadzone są na podstawie pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Przebudowa drogi gminnej – ul. Gnieźnieńskiej we Wrześni: - wykonanie przejścia dla pieszych, - budowa oświetlenia przejścia dla pieszych.	Pozwolenie nr 132/2023 z 08.05.2023 r.
2.	Usunięcie krzewów z gatunku liguster pospolity, ul. I. Daszyńskiego, działka nr ewid. 955/4 i 953.	Pozwolenie nr 168/2024/A z 18.03.2024 r.
3.	Usunięcie drzewa gatunku brzoza brodawkowata + nasadzenie kompensacyjne, ul. T. Kościuszki 21, działka nr ewid. 3789/2.	Pozwolenie nr 287/2023/A z 02.06.2023 r.
4.	Usunięcie drzewa gatunku jesion wyniosły + nasadzenie kompensacyjne, ul. T. Kościuszki 21, działka nr ewid. 3789/2.	Pozwolenie nr 518/2023/A z 06.09.2023 r.
5.	Usunięcie drzewa gatunku jesion wyniosły, ul. H. Sienkiewicza, działka nr ewid. 3731. Usunięcie drzewa gatunku klon zwyczajny (nr 1), ul. Wrzosowa, działka nr ewid. 928/1. Usunięcie drzewa gatunku klon zwyczajny (nr 2), ul. Wrzosowa, działka nr ewid. 928/1. Usunięcie drzewa gatunku klon zwyczajny, ul. Szkolna, działka nr ewid. 4435/6. Usunięcie drzewa gatunku klon zwyczajny, ul. Szkolna, działka nr ewid. 4435/6.	Pozwolenie nr 602/2023/A z 16.10.2023 r.
6.	Usunięcie drzewa gatunku klon jesionolistny + nasadzenie kompensacyjne, ul. T. Kościuszki, działka nr ewid. 3006. Usunięcie drzewa gatunku orzech włoski + nasadzenie kompensacyjne, ul. T. Kościuszki, działka nr ewid. 3006.	Pozwolenie nr 708/2023/A z 30.11.2023 r.
7.	Usunięcie drzewa gatunku jesion wyniosły + nasadzenie kompensacyjne, ul. Legii Wrzesińskiej, działka nr ewid. 1591/1.	Pozwolenie nr 22/2024 z 11.01.2024 r.
8.	Roboty przy zabytku: działki nr ewid. 1497/1 i 1497/2: - zagospodarowanie powierzchni zielonych przy ul. Harcerskie, - wykonanie części komunikacyjnej – przebudowa istniejących nawierzchni oraz wykonanie nowych z kostki granitowej i płyt granitowych w obrzeżach betonowych oraz mineralno-epoksydowych w obrzeżach stalowych, - likwidacja 6 miejsc postojowych i wykonanie w ich miejsce zieleni urządzonej oraz wprowadzenie dodatkowego przejścia dla pieszych, - zmiana użytkowania szaletu publicznego z przebudową i rozbudową na budynek usługowo-gastronomiczny - przebudowa oświetlenia oraz likwidacja i wprowadzenie nowych elementów małej architektury (ławki, pergola, oświetlenie), Pozwolenie ważne do 31.12.2025 r.	Decyzja nr 12/2024 z 15.01.2024 r.
9.	Roboty przy zabytku: - przebudowa parkingu i odcinka drogi w rejonie ul. Koszarowej 8 we Wrześni, - wykonanie utwardzenia pieszego, - instalacji systemu automatycznego nawadniania oraz wykonanie nasadzeń roślinności.	Pozwolenie nr 75/2024/A z 02.02.2024 r.
10.	Budowa ogrodzenia panelowego wraz z furtką - wymiana istniejącego ogrodzenia w obrębie nieruchomości przy ul. Kościelnej, działka nr ewid. 966/9.	Pozwolenie nr 108/2024/A z 15.02.2024 r.
11.	Remont ogrodzenia w obrębie nieruchomości przy ul. Koszarowej 8.	Pozwolenie nr 165/2024/A z 15.03.2024 r.
12.	Posadowienie pylonu reklamowego w obrębie nieruchomości przy ul. Koszarowej 8.	Pozwolenie nr 167/2024/A z 15.03.2024 r.
13.	Usunięcie drzewa gatunku morwa biała (nr 1) + nasadzenie kompensacyjne, ul. Koszarowa, działka nr ewid. 3800/40. Usunięcie drzewa gatunku morwa biała (nr 2) + nasadzenie kompensacyjne, ul. Koszarowa, działka nr ewid. 3800/40. Usunięcie drzewa gatunku klon zwyczajny, ul. Koszarowa, działka nr ewid. 3787/17.	Pozwolenie nr 618/2024/A z 21.08.2024 r.
14.	Usunięcie drzewa gatunku klon zwyczajny + nasadzenie kompensacyjne, ul. Szkolna, działka nr ewid. 1234/2. Usunięcie drzewa gatunku klon zwyczajny + nasadzenie kompensacyjne, ul. Kościelna, działka nr ewid. 965/2.	Pozwolenie nr 620/2024/A z 21.08.2024 r.
15.	Usunięcie drzewa gatunku jesion wyniosły + nasadzenie kompensacyjne, ul. Jana Pawła II, działka nr ewid. 963. Usunięcie drzewa gatunku jesion wyniosły + nasadzenie kompensacyjne, ul. Sądowa, działka nr ewid. 1006/2.	Pozwolenie nr 643/2024/A z 27.08.2024 r.
16.	Remont elewacji budynku Rynek 20 (pozwolenie do 30.11.2027 r.).	Pozwolenie nr 731/2024/A z 07.10.2024 r.
17.	Usunięcie drzewa gatunku lipa drobnolistna + nasadzenie kompensacyjne, ul. Harcerska, działka nr ewid. 1497/1.	Pozwolenie nr 848/2024/A z 18.11.2024 r.
18.	Usunięcie drzewa gatunku lipa drobnolistna + nasadzenie kompensacyjne, ul. I. Daszyńskiego, działka nr ewid. 953.	Pozwolenie nr 707/2023/A z 30.11.2023 r.
19.	Usunięcie drzewa gatunku grab pospolity + nasadzenie kompensacyjne, ul. Harcerska, działka nr ewid. 1497/1.	Pozwolenie nr 920/2024/A z 13.12.2024 r.
20.	Usunięcie drzewa gatunku klon zwyczajny, ul. Gnieźnieńska, działka nr ewid. 447.	Decyzja nr 581/2024 WWKZ z 13.12.2024 r.

Września: Ratusz Miejski

obecnie Urząd Miasta i Gminy we Wrześni

ul. Ratuszowa 1

datowanie: 1909-1911

nr rejestru zabytków: 191/Wlkp/A z 28.06.2004

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace wynikające z corocznych przeglądów technicznych budynku oraz bieżącą konserwację i utrzymanie obiektu.	–
2.	Naprawa uszkodzonego pokrycia dachowego.	Pozwolenie nr 563/2023/A z 29.09.2023 r.

Września: Willa Starosty

obecnie Urząd Stanu Cywilnego

ul. F. Chopina 9

datowanie: 1913-1915 (proj. arch. Paulus i Liloe)

nr rejestru zabytków: 385/Wlkp/A z 25.07.2006

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace wynikające z corocznych przeglądów technicznych budynku oraz bieżącą konserwację i utrzymanie obiektu.	–
2.	Naprawa uszkodzonego pokrycia dachowego.	Pozwolenie nr 664/2023/A z 29.09.2023 r.
3.	Remont lukarn na dachu (pozwolenie do 03.11.2027 r.).	Pozwolenie nr 733/2024/A z 07.10.2024 r.

Września: Szkoła Elementarna „Dzieci Wrzesińskich”

obecnie Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrzesińskich i Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy we Wrześni

ul. Dzieci Wrzesińskich 13

datowanie: 2 poł. XVIII w./1837-1840

nr rejestru zabytków: 1569/A z 10.09.1974

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace wynikające z corocznych przeglądów technicznych budynku oraz bieżącą konserwację i utrzymanie obiektu.	–

Września: Wozownia w zespole koszar

obecnie Pływalnia

ul. Koszarowa 8

datowanie: 1905-1910

nr rejestru zabytków: 2586/A z 26.03.1996

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace wynikające z corocznych przeglądów technicznych budynku oraz bieżącą konserwację i utrzymanie obiektu.	–
2.	Termomodernizacja w zakresie remontu dachu oraz stolarki okiennej i drzwiowej: - zmiana pokrycia dachowego dachówkę karpiówkę ceramiczną czerwoną angobowaną układaną podwójnie w koronkę analogicznie do historycznego pokrycia dachu wraz z wymianą łat folii, ocieplenia z wełny mineralnej, częściowej wymiany krokwi drewnianych, wymiany rynien, rur spustowych i obróbek blacharskich oraz instalacji odgromowej;	Pozwolenie nr 151/A/2021 z 03.03.2021 r.

	- wymiana stolarki okiennej i drzwiowej z istniejącej PCV na stalową w kolorze antracytowym z zachowaniem obecnych podziałów, kształtów, szprosów i wymiarów.	
3.	Remont elewacji.	Pozwolenie nr 301/2023/A z 10.07.2023 r.
4.	Rozbiórka pozostałości po spalonym dachu.	Pozwolenie nr 564/2022/A z 30.09.2022 r.
5.	Wykonanie konstrukcji i pokrycia dachu.	Pozwolenie nr 574/2022/A z 05.10.2022 r.
6.	Remont wnętrz.	Pozwolenie nr 772/A/2021 z 03.11.2021 r.
7.	Roboty przy zabytku: - montaż neonu, - montaż elementów oświetlenia elewacji, - wykonanie nowych okładzin schodów zewnętrznych, - montaż barier ochronnych na schodach wejściowych.	Pozwolenie nr 66/2024/A z 31.01.2024 r.

Września: Altana w zespole Strzelnicy Bractwa Kurkowego

ul. Ogrodowa 6

datowanie: 1924-1925

nr rejestru zabytków: 1012/Wlkp/A z 27.10.2016

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace wynikające z corocznych przeglądów technicznych budynku oraz bieżącą konserwację i utrzymanie obiektu.	--

Gutowo Małe: Dwór w zespole dworskim

ul. Centralna 20

datowanie: ok. 1895 r.

nr rejestru zabytków: 1733/A z 30.04.1975

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace wynikające z corocznych przeglądów technicznych budynku oraz bieżącą konserwację i utrzymanie obiektu.	--
2.	Roboty przy zabytku: - remont elewacji budynku, - wymiana stolarki drzwiowej, - wymiana zniszczonych podokienników, - wymiana instalacji odgromowej, - wykończenie nawierzchni schodów bocznych, - remont balustrady, - wykonanie nowej balustrady pośredniej, - wymiana pieca węglowego c.o. na kocioł eko-groszek.	Pozwolenie nr 636/2023/A z 06.11.2023 r.

Września: park krajobrazowy w zespole pałacowym Opieszyn

obecnie park miejski im. Dzieci Wrzesińskich

ul. Opieszyn 1

datowanie: poł. XVIII w.

nr rejestru zabytków: 966/A z 05.03.1970

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace związane z bieżącą konserwacją i utrzymaniem obiektu, pielęgnacja zieleni w parku, usuwanie drzew suchych i stanowiących zagrożenie, prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.	Pozwolenie nr 130/2023/A z 13.03.2023 r. oraz

		Pozwolenie nr 376/2024/A z 29.05.2024 r.
2.	Usunięcie drzewa gatunku świerk klujący, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku klon polny, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku klon polny, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku klon polny, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku świerk klujący, działka nr ewid. 3782/4.	Pozwolenie nr 101/2023/A z 28.02.2023 r.
3.	Usunięcie drzewa gatunku wiąz szypulkowy, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku klon polny, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku jesion wyniosły, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku wiąz szypulkowy, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku wiąz szypulkowy, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku wiąz szypulkowy, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku jarząb pospolity, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku grab polny, działka nr ewid. 3782/4.	Pozwolenie nr 515/2023/A z 06.09.2023 r.
4.	Usunięcie drzewa gatunku jesion wyniosły, działka nr ewid. 3782/4.	Pozwolenie nr 468/2024/A z 25.06.2024 r.
5.	Usunięcie drzewa gatunku klon polny, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku pigłowiec japoński, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku jesion wyniosły, działka nr ewid. 3782/4.	Pozwolenie nr 467/2024/A z 25.06.2024 r.
6.	Usunięcie drzewa gatunku świerk klujący + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku świerk klujący + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku jabłoń domowa + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku wierzb biała + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku klon polny + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku olsza czarna + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku wiąz szypulkowy + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku klon polny + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku klon polny + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 3782/4. Usunięcie drzewa gatunku wiąz szypulkowy + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 3782/4.	Decyzja nr 560/2024 z 13.12.2024 r.
7.	Modernizacja ciągów komunikacyjnych amfiteatru wraz z infrastrukturą oświetleniową. Remont podestu górnego amfiteatru i trzech ciągów schodowych prowadzących z podestu do parku.	Pozwolenie nr 91/2024/A z 12.02.2024 r.
8.	Roboty przy zabytku: - prace porządkowe, - demontaż istniejących ścieżek asfaltowych, - regulacja ścieżek, - wykonanie nowych nawierzchni mineralnych, - posadzenie nowych roślin, - demontaż istniejących ławek, - montaż nowych ławek, - montaż oświetlenia, - montaż obiektów małej architektury: ławki, kosze na odpady, hotele dla owadów, domy dla kaczek, pływające fontanny.	Pozwolenie nr 362/2024/A z 22.05.2024 r. Termin do 31.12.2025 r.
9.	Odbudowa zniszczonej barierki beton betonowej. Termin pozwolenie do 31.12.2026 r.	Pozwolenie nr 262/A/2020 z 30.04.2020 Decyzja nr 188/2021 z 07.07.2021 r. Decyzja nr 355/2023 z 09.11.2023 r.
10.	Modernizacja widowni.	Pozwolenie nr 419/ 2022/A z 02.08.2022 r.
11.	Budowa zbiornika retencyjnego podziemnego na działce nr 3782/4.	Pozwolenie nr 444/2024/A z 20.06.2024 r.
12.	Wykonanie nowego kontenerowego obiektu WC wraz z przyłączami.	Pozwolenie nr 454/2023/A z 09.08.2023 r.
13.	Przebudowa części amfiteatru wraz z budową części nad sceną oraz z infrastrukturą towarzyszącą.	Pozwolenie nr 763/2024/A z 24.10.2024 r.

Września: park miejski im. Marszałka Józefa Piłsudskiego

ul. I. Daszyńskiego

datowanie: 1924-1927

nr rejestru zabytków: 2118/A z 10.04.1987

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace związane z bieżącą konserwacją i utrzymaniem obiektu, pielęgnacją zieleni w parku, usuwanie drzew suchych i stanowiących zagrożenie, prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.	--
2.	Usunięcie drzewa gatunku robinia biała + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 452/1. Usunięcie drzewa gatunku robinia biała, działka nr ewid. 452/1. Usunięcie drzewa gatunku grab pospolity + nasadzenie kompensacyjne, działka nr ewid. 452/1. Usunięcie drzewa gatunku jesion wyniosły, działka nr ewid. 452/1. Usunięcie drzewa gatunku olsza czarna, działka nr ewid. 452/1. Usunięcie drzewa gatunku olsza czarna, działka nr ewid. 452/1.	Pozwolenie nr 100/2023/A z 28.02.2023 r.
3.	Usunięcie drzewa gatunku olsza czarna, działka nr ewid. 452/1.	Postanowienie nr 909/2024 z 19.12.2024 r.
4.	Usunięcie drzewa gatunku olsza czarna, działka nr ewid. 452/1.	Pozwolenie nr 945/2024/A z 19.12.2024 r.

Września: Ogród Bractwa Kurkowego w zespole Strzelnicy Bractwa Kurkowego

obecnie: Park im. Strzeleckiego Bractwa Kurkowego

ul. Ogrodowa 6

datowanie: 1924-1925

nr rejestru zabytków: 1012/Wkp/A z 27.10.2016

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace związane z bieżącą konserwacją i utrzymaniem obiektu, pielęgnacją zieleni w parku, usuwanie drzew suchych i stanowiących zagrożenie, prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.	--
2.	Usunięcie drzewa gatunku modrzew europejski + nasadzenie kompensacyjne, ul. Ogrodowa, działka nr ewid. 1305/2.	Pozwolenie nr 518/2023/A z 06.09.2023 r.

Gutowo Małe: park krajobrazowy w zespole dworskim

ul. Centralna 20

datowanie: k. XIX w.

nr rejestru zabytków: 1733/A z 30.04.1975

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace związane z bieżącą konserwacją i utrzymaniem obiektu, pielęgnacją zieleni w parku, usuwanie drzew suchych i stanowiących zagrożenie, prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.	Pozwolenie nr 450/2023/A z 07.08.2023 r.
2.	Usunięcie drzewa gatunku topola, Gutowo Małe, działka nr ewid. 93. Usunięcie drzewa gatunku głąb, Gutowo Małe, działka nr ewid. 93. Usunięcie drzewa gatunku jesion wyniosły, Gutowo Małe, działka nr ewid. 93. Usunięcie drzewa gatunku lipa drobnolistna + nasadzenie kompensacyjne, Gutowo Małe, działka nr ewid. 93. Usunięcie drzewa gatunku głąb, Gutowo Małe, działka nr ewid. 93. Usunięcie drzewa gatunku głąb, Gutowo Małe, działka nr ewid. 93. Usunięcie drzewa gatunku głąb, Gutowo Małe, działka nr ewid. 93. Usunięcie drzewa gatunku dąb szypułkowy + nasadzenie kompensacyjne, Gutowo Małe, działka nr ewid. 93.	Pozwolenie nr 104/2023/A z 28.02.2023 r.
3.	Usunięcie 24 drzew + nasadzenia kompensacyjne 10 drzew.	Decyzja nr 410/2023 z 30.11.2023 r.
4.	Wymiana bramy wjazdowej do parku.	Pozwolenie nr 309/2024/A z 07.05.2024 r.

Marzenin: park krajobrazowy w zespole dworskim

ul. Parkowa 4

datowanie: k. XIX w.

nr rejestru zabytków: 2079/A z 28.03.1986

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace związane z bieżącą konserwacją i utrzymaniem obiektu, pielęgnacją zieleni w parku, usuwanie drzew suchych i stanowiących zagrożenie, prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.	—
2.	Usunięcie drzewa gatunku grab pospolity + nasadzenie kompensacyjne, Marzenin, działka nr ewid. 54. Usunięcie drzewa gatunku grab pospolity + nasadzenie kompensacyjne, Marzenin, działka nr ewid. 54. Usunięcie drzewa gatunku grab pospolity + nasadzenie kompensacyjne, Marzenin, działka nr ewid. 54. Usunięcie drzewa gatunku grab pospolity + nasadzenie kompensacyjne, Marzenin, działka nr ewid. 54. Usunięcie drzewa gatunku topola biała, Marzenin, działka nr ewid. 54. Usunięcie drzewa gatunku klon pospolity, Marzenin, działka nr ewid. 54. Usunięcie drzewa gatunku grab pospolity, Marzenin, działka nr ewid. 54.	Pozwolenie nr 109/2023/A z 02.03.2023 r.
3.	Usunięcie drzewa gatunku jesion wyniosły, Marzenin, działka nr ewid. 54. Usunięcie drzewa gatunku grab pospolity, Marzenin, działka nr ewid. 54.	Pozwolenie nr 666/2024A z 06.09.2024 r.

Węgiarki: park krajobrazowy ze stawem w zespole pałacowym

ul. Kościelna 3

datowanie: poł. XIX w.

nr rejestru zabytków: 2096/A z 12.08.1986

L.p.	Prace przy obiekcie zabytkowym:	Nr pozwolenia WWKZ
1.	Wykonano wszelkie niezbędne prace związane z bieżącą konserwacją i utrzymaniem obiektu, pielęgnacją zieleni w parku, usuwanie drzew suchych i stanowiących zagrożenie, prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.	—

Działanie 1.8.**Udzielanie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane dla obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków niestanowiących własności gminy Września.**

Rada Miejska we Wrześni uchwałą nr XVII/175/2020 z 29 października 2020 r. wprowadziła zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków na terenie gminy Września.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach mogą obejmować nakłady konieczne na prace w zakresie określonym w art. 77 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. O dotację może ubiegać się każdy, kto jest właścicielem lub posiadaczem zabytku, o którym mowa w ust. 1, jeżeli posiadanie to jest oparte o tytuł prawny do zabytku wynikający z użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Dotacja z budżetu gminy na wykonanie prac przy jednym i tym samym zabytku może być udzielona w wysokości do 50% ogółu nakładów na te prace lub roboty z zastrzeżeniem ust. 2. Jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, albo gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych. Łączna wysokość dotacji i innych uzyskanych środków publicznych przeznaczonych na przeprowadzenie prac przy określonym zabytku nie może przekroczyć 100% nakładów koniecznych do wykonania prac.

W latach 2023-2024 Gmina Września udzieliła następujących dotacji na prace przy zabytkach niebędących własnością gminy:

L.p.	Podstawa dotacji	Zabytek	Właściciel	Prace przy zabytku	Wysokość dotacji
1.	Uchwała nr XLII/386/2023 Rady Miejskiej we Wrześni z 23.03.2023 r.	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja w Bardzie, rejestr zabytków nr 950/A z 4.03.1970 r.	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Mikołaja w Bardzie, Bardo 10, 62-300 Września	Prace restauratorskie i konserwatorskie zespołu witraży w czterech oknach nawy głównej kościoła.	40.000,00 zł
2.	Uchwała nr XLVI/458/2023 Rady Miejskiej we Wrześni z 21.12.2023 r.	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja w Bardzie, rejestr zabytków nr 950/A z 4.03.1970 r.	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Mikołaja w Bardzie, Bardo 10, 62-300 Września	Wykonanie prac renowacyjnych i izolacyjnych murów i fundamentów kościoła z wykonaniem odwodnienia wokół kościoła	100.000,00 zł
3.	Uchwała nr XLVI/458/2023 Rady Miejskiej we Wrześni z 21.12.2023 r.	Grupa Ukrzyżowania na belce tęczowej w kościele parafialnym pw. św. Andrzeja Apostoła w Nowej Wsi Królewskiej rejestr zabytków nr 533/Wkp/B z 01.07.2019 r.	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Andrzeja Apostoła w Nowej Wsi Królewskiej, Grabowo Królewskie 40, 62-306 Kołaczkowo	Konserwacja XVI-wiecznej Grupy Ukrzyżowania na belce tęczowej w kościele parafialnym pw. św. Andrzeja Apostoła w Nowej Wsi Królewskiej	50.000,00 zł

Działanie 1.9.

Porządkowanie zabytkowych cmentarzy.

Na terenie gminy Września znajduje się 10 cmentarzy ewangelickich. Obecnie jeden cmentarz (Węgierki) jest cmentarzem czynnym jako cmentarz katolicki. Dwa cmentarze (Września, Oblaczkowo) znajdują się w posiadaniu podmiotów prywatnych. Trzy (Gonice, Sędziwojewo, Sobiesienie) nadal znajdują się w posiadaniu parafii ewangelicko-augsburskiej z Poznania. Pozostałe są własnością Skarbu Państwa, bądź Gminy Września – zarządzane przez Urząd Miasta i Gminy we Wrześni. Na cmentarzach w Grzybowie, Bierzglinie, Sobiesieniu, Psarach Wielkich ustawione zostały przez Gminę Września kamienne tablice pamiątkowe zamontowane na specjalnie przywiezionych glazach narzutowych.

Ewidencja cmentarzy ewangelickich na terenie gminy Września

źródło: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu
ustalenia własne na podstawie kwerend archiwalnych i weryfikacji terenowej - S. Mazurkiewicz

L.p.	Nr ewid.	Miejscowość	Wyznanie	Datowanie	Właściciel	Status	Nr rej. zabytków
1.	WC 5	Września (Opieszyn)	ewangelicki	1778-1945	Orange Osoby fizyczne	teren pocmentarny - zabudowany	strefa ochrony konserwatorskiej
2.	WC 15	Bierzglin	ewangelicki	2 poł. XIX w. – 1945	Skarb Państwa	zamknięty	--
3.	WC 18	Gonice	ewangelicki	XIX/XX w. – 1945	Parafia ewangelicko-augsburska w Poznaniu	zamknięty	--
4.	WC 23	Grzybowo	ewangelicki	XIX/XX w. – 1945	Skarb Państwa	zamknięty	--
5.	WC 30	Oblaczkowo	ewangelicki	2 poł. XIX w. – 1945	Osoba fizyczna	zamknięty	--
6.	WC 33	Psary Małe	ewangelicki	2 poł. XIX w. – 1945	Gmina Września	zamknięty	--
7.	WC 35	Psary Wielkie	ewangelicki	2 poł. XIX w. – 1945	Gmina Września	zamknięty	--
8.	WC 36	Sędziwojewo	ewangelicki	2 poł. XIX w. – 1945	Parafia ewangelicko-augsburska w Poznaniu	zamknięty	--
9.	WC 37	Sobiesienie	ewangelicki	XIX/XX w. – 1945	Parafia ewangelicko-augsburska w Poznaniu	zamknięty	--
10.	WC 44	Węgierki	ewangelicki, ob. katolicki	1906 r.	Parafia rzymskokatolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Węgierkach	czynny	2096/A z 12.08.1986 r.

Działanie 1.10.

Aktualizacja planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu i sytuacji kryzysowych.

W 2016 r. Burmistrz Miasta i Gminy Września przygotował „Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Września”.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Realizowanie i prowadzenie przedsięwzięć ochrony zabytków polega na:

1. Zapobieganiu i prowadzeniu prac przygotowawczych - w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
2. Podwyższeniu gotowości wprowadzonej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia poprzez właściwe organy kierowania kryzysowego,
3. Reagowaniu w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
4. Zabezpieczeniu i dokumentowaniu po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.
5. Ochronie zabytków ruchomych.

„Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Września” został uzgodniony ze Starostą Wrzesińskim (25.11.2016) oraz Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków (20.12.2016). Plan został przyjęty Zarządzeniem nr 50 Burmistrza Miasta i Gminy Września z 13 marca 2017 r. Przeprowadzone zostały coroczne aktualizacje planów w marcu 2023 r. i marcu 2024 r.

Działanie 1.11.

Podjęmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Jednym z zadań gminnego programu opieki nad zabytkami wynikającym bezpośrednio z art. 87 u. 2. p. 7. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami w celu realizacji priorytetów gminnego programu opieki nad zabytkami. W Urzędzie Miasta i Gminy we Wrześni zadania dotyczące działań związanych z opieką nad zabytkami wypełnia stanowisko w ramach Wydziału Gospodarki Gruntami i Architektury.

PRIORYTET II.

PODNOŚCENIE ŚWIADOMOŚCI LOKALNEJ W ZAKRESIE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY WRZEŚNIA

Działanie 2.1.

Rozpowszechnienie informacji na temat obiektów wpisanych do rejestru zabytków z terenu Gminy Września.

- Informacje na temat obiektów wpisanych do rejestru zabytków znajdujących się na terenie gminy Września prowadzone są przez:
 - a) Wydział Organizacyjny Urzędu Miasta i Gminy we Wrześni
 - na stronie internetowej www.wrzesnia.pl oraz na profilu fb www.facebook.com/Wrzesnia-Miasto-w-Centrum-Zainteresowania,
 - b) Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrzesińskich
 - na stronie internetowej www.muzeum.wrzesnia.pl oraz na profilu fb www.facebook.com/MuzeumWrzesnia,

Muzeum udziela także porad merytorycznych dotyczących dziedzictwa kulturowego.

Udzielone porady merytoryczne:

- 2023 r. – 17 porad merytorycznych,
 - 2024 r. – 23 porady merytoryczne.
- W celu wyeksponowania obiektów dziedzictwa kulturowego dla potrzeb turystycznych i społecznych podejmowane są różnokierunkowe działania poprzez tworzenie i promocję na bazie obiektów kulturowych tras i ścieżek turystycznych.
 - Gmina Września podjęła decyzję w sprawie przystąpienia do Wielkopolskiej Organizacji Turystycznej na podstawie Uchwały Nr X/122/2019 Rady Miejskiej we Wrześni z dnia 12 grudnia 2019 roku. Wielkopolska Organizacja Turystyczna przyjęła Gminę Września jako członka stowarzyszenia po posiedzeniu Zarządu w dniu 15 stycznia 2020 roku (Uchwała nr 330/2020 Zarządu Wielkopolskiej Organizacji Turystycznej). Gmina Września opłaca do Wielkopolskiej Organizacji Turystycznej w ciągu roku kalendarzowego jedną składkę na kwartał. Kwota ta jest ustalana uchwałą Walnego Zebrania Członków. Na opłaceniu składek członkowskich w 2024 roku Gmina Września przeznaczyła kwotę 7 245,44 zł.
 - W zakresie prac Referatu Obsługi Inwestorów jest wydawanie materiałów promocyjnych. W latach 2019-2020 Gmina Września wykonała m. in. następujące materiały promocyjne:
 - a) projekt i wydruk ulotek promocyjnych dotyczących miejsc turystycznych znajdujących się w Mieście i Gminie Września tj.: Przystanek Wąskotorówki, Gród w Grzybowie, Zalew Wrzesiński, Lodowisko, Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrzesińskich, Basen odkryty. Wszystkie te ulotki zostały wykonane w trzech wersjach językowych (polskiej, angielskiej i niemieckiej);
 - b) zlecenie projektu i wydruku plansz edukacyjnych z okazji przypadającej w 2021 roku 120. rocznicy Strajku Dzieci Wrzesińskich w ilości 1400 sztuk. Realizacja tego przedsięwzięcia wyniosła ok. 40 tys. zł i w kosztach partycypował Instytut Pamięci Narodowej o. Poznań w kwocie 10 tys. zł oraz Wielkopolski Kurator Oświaty w kwocie 13 tys. zł.
 - c) Pocztywki Andrzeja Niedzielskiego – zestawy w liczbie 450 szt. za kwotę 4 414,50 zł.
 - d) Pocztywki w liczbie 2 000 szt. za kwotę 492,00 zł.
 - e) foldery reklamowe „Kulturalna Września” oraz „Września kiedyś i dziś” w liczbie 1000 szt. za kwotę 5 282,85 zł.

Materiały promocyjne zamawiane są w ramach pojawiających się potrzeb.

Referat Obsługi Inwestorów w ramach współpracy z Wielkopolską Organizacją Turystyczną przekazuje swoje materiały, tj. ulotki promocyjne na różne wydarzenia organizowane przez ww. stowarzyszenie. Miejscami do których dotarły informacje o atrakcjach w naszej Gminie są:

Targi Tour Salon, Letni Targ z Wrześnią, Wielkopolski Piknik Turystyczny, Kiermasz Rzemieśniczy – Smak i Tradycja. Ponadto Gmina Września w ramach swoich zadań własnych zakupiła specjalne stojaki na ulotki, które dostarczyła do jednostek świadczących usługi hotelowe na terenie Miasta i Gminy Września celem dotarcia do jeszcze większego grona odbiorców. Specjalnie dedykowane stojaki można spotkać w: Hotel Azymut, Ośrodek Lipówka, Restauracja Hotel Cassandra Września, Hotel Kosmowski Września, Pensjonat Rondo Oblaczkowo, Hotel Węgierki Restauracja Szaffran, Willa Wiosna Oblaczkowo.

Działanie 2.2.

Udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Września na lata 2021 – 2024” na stronie internetowej Urzędu Miasta i Gminy we Wrześni.

Na stronie Biuletynu Informacji Publicznej (<https://bip.wrzesnia.pl/>) w zakładce „zabytki” publikowane są dane dotyczące gminnej ewidencji zabytków, gminny program opieki nad zabytkami oraz informacje o dotacjach na zabytki.

Działanie 2.3.

Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na prace przy obiektach zabytkowych.

1. Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na ich remont.

- Informacja o zasadach udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków na terenie gminy Września udostępniana jest w Biuletynie Informacji Publicznej Gminy Września.

2. Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na ich odnowę.

- Urząd Miasta i Gminy we Wrześni udziela merytorycznej pomocy właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na ich odnowę.

Działanie 2.4.

Włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach gminnych.

Tematyka ochrony dziedzictwa kulturowego w zajęciach szkolnych placówkach gminnych prowadzona jest zgodnie z programami nauczania oraz planami pracy danej szkoły. Tematykę regionalną na zajęcia szkolne wybierają indywidualnie nauczyciele. Uczniowie biorą udział w licznych zajęciach dotyczących tematyki lokalnego dziedzictwa kulturowego:

1) Samorządowa Szkoła Podstawowa nr 1 im. 68 Wrzesińskiego Pułku Piechoty we Wrześni

- lekcje o patronie szkoły, zapoznanie uczniów ze Szkołą Izby Pamięci,
- zapoznanie uczniów z historią pomnika 68 Pułku Piechoty,
- zapoznanie uczniów z historią sztandaru 68 Pułku Piechoty,
- zapoznanie uczniów z historią cmentarza parafialnego przy ul. Gnieźnieńskiej, odwiedziny miejsc pamięci,
- wycieczki do Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich i pod pomnik Dzieci Wrzesińskich;
- udział uczniów wraz z Pocztem Sztandarowym szkoły w uroczystościach patriotycznych,

2) Samorządowa Szkoła Podstawowa nr 2 im. Dzieci Wrzesińskich we Wrześni

- realizacja szkolnego projektu edukacyjnego, którego elementami był: konkurs literacko-historyczny, wywiad z absolwentem, byłym pracownikiem szkoły, nagranie podcastu historycznego „Wrzesińska Dwójka wczoraj i dziś” i udostępnienie go na stronie internetowej szkoły.
- udział uczniów w grze miejskiej śladami lokalnych zabytków, miejsc związanych z historią regionalną i bohaterami małej ojczyzny.
- wycieczki do Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich i pod pomnik Dzieci Wrzesińskich;
- udział uczniów w Akcji „Zapał Znicz Pamięci”;
- współpraca Liceum Ogólnokształcącym i Zespołem Szkół Politechnicznych w ramach projektu *Historia i kultura Żydów wrzesińskich*.
- promocja wrzesińskich zabytków w międzymiastowym projekcie edukacyjnym „*Du bist klug und emails you write are good*”, w ramach którego do Wrześni przyjechali uczniowie ze Szkoły Podstawowej nr 1 im. Ireny Szewińskiej w Międzyrzeczu.
- poznanie przez uczniów klas 8 budynku koszarowego we Wrześni (obecnie ZSZ nr 2 im. Powstańców Wielkopolskich), zwiedzanie Izby Pamięci;

- we wrześniu 2023 r. gościła w szkole wystawa „Wielkopolska - walka i opór pod okupacją niemiecką”,
 - udział uczniów wraz z Pocztem Sztandarowym szkoły w uroczystościach patriotycznych,
- 3) Samorządowa Szkoła Podstawowa nr 3 im. Mikołaja Kopernika we Wrześni
- udział uczniów w ogólnopolskim projekcie „Młodzi obywatele. Jak poznać kraj w którym mieszkamy?”, którego celem było zwiększenie świadomości patriotycznej, rozwijanie wrażliwości kulturowej oraz promowanie swojego regionu i miasta;
 - udział uczniów w lekcjach na terenie: Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrzesińskich, Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy - oddział dziecięcy, Galeria Farna, Gród w Grzybowie;
 - udział uczniów w szkolnym projekcie „*Tropem zabytków i pomników wrzesińskich*”;
 - przygotowanie prezentacji multimedialnych „*Moje miasto - Września*”.
 - projekty plastyczne – Herb Wrześni, Pocztówka naszego miasta;
 - edukacja regionalna w ramach zajęć: kontakt ze środowiskiem regionalnym (osoby zasłużone, pasjonaci lokalnej tradycji, twórcy ludowi), poznanie legend wrzesińskich, historii strajku Dzieci Wrzesińskich;
 - odwiedzanie miejsc pamięci narodowej w ramach świąt narodowych i rocznic – Pomnik Bohaterów Ziemi Wrzesińskiej, Mogiła Powstańców Wielkopolskich, Pomnik Dzieci Wrzesińskich.
- 4) Samorządowa Szkoła Podstawowa nr 6 im. Jana Pawła II we Wrześni
- Poruszanie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego gminy w ramach lekcji historii: Wiosna Ludów, walka z germanizacją strajk dzieci wrzesińskich, powstanie wielkopolskie 1918, okupacja niemiecka, czasy PRL, wycieczki do Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich i pod pomnik Dzieci Wrzesińskich;
 - współpraca Liceum Ogólnokształcącym i Zespołem Szkół Politechnicznych w ramach projektu *Historia i kultura Żydów wrzesińskich*.
 - współpraca z Wrzesińskim Towarzystwem Kulturalnym; wraz z polonistami przygotowanie części artystycznej z okazji 175. rocznicy bitwy pod Sokolowem, 2.05.2023 r.
- 5) Samorządowa Szkoła Podstawowa w Chwalibogowie
- wycieczki do Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich i pod pomnik Dzieci Wrzesińskich;
 - wyjazd uczniów na cmentarz Bardzie;
 - udział uczniów wraz z Pocztem Sztandarowym szkoły w uroczystościach patriotycznych,
- 6) Samorządowa Szkoła Podstawowa im. Józefa Kalasantego Jakubowskiego w Kaczanowie
- Udział uczniów w projekcie edukacyjnym „Patriotyzm w sercu mamy i nasz kraj dobrze znamy” (m.in. zabytki Kaczanowa, Gozdowa, Nowej Wsi Królewskiej);
 - Udział uczniów w projekcie edukacyjnym „Józef Kalasanta Jakubowski kandydatem na patrona szkoły”;
 - lekcje wychowawcze przybliżające postać Józefa Kalasantego Jakubowskiego – mieszkańca Kaczanowa i jego związki z rodzinną wsią (pogadanki, prezentacje);
 - konkursy: nt. życia i działalności Józefa Kalasantego Jakubowskiego, konkursy literacie, plastyczne np. replika dzieła JKJ „Kolos św. Jana Nepomucena”;

- wycieczki do Kościoła św. Marcina w Kaczanowie (obejrzenie dzieł JKJ „Kolos św. Jana Nepomucena” i obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej; pogadanka nt. życia i działalności JKJ, historii i wyposażenia kościoła);
- quest terenowy „Śladami Józefa Kalasantego Jakubowskiego”.
- lekcje języka polskiego poświęcone legendom wrzesińskim (kl. 4)
- konkurs fotograficzny pt. „Moja mała ojczyzna”
- wycieczki do Wrześni, zwiedzanie miasta, Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich, poznanie wrzesińskich pomników, wycieczka do Rezerwatu Archeologicznego Gród w Grzybowie;

7) Samorządowa Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej w Marzeninie

- lekcje o patronie szkoły, zapoznanie uczniów ze Szkolną Izbą Pamięci,
- wycieczki do Wrześni, zwiedzanie miasta, Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich, poznanie wrzesińskich pomników (Dzieci Wrzesińskich, Marii Konopnickiej), wycieczka do Rezerwatu Archeologicznego Gród w Grzybowie;
- zapoznanie uczniów z historią cmentarza parafialnego przy ul. Gnieźnieńskiej, odwiedziny miejsc pamięci,
- opieka uczniów na miejscami pamięci – groby powstańców wielkopolskich na cmentarzu w Marzeninie;
- zajęcia fotograficzne - uchwycić piękno natury w naszej okolicy (kl. 7);
- udział uczniów wraz z Pocztem Sztandarowym szkoły w uroczystościach patriotycznych,
- lekcje poznają region w którym mieszkam – zaprojektowanie podróży po swoim regionie z uwzględnieniem zabytków

8) Samorządowa Szkoła Podstawowa im. Polskich Noblistów w Nowym Folwarku

- zapoznanie uczniów z historią cmentarza parafialnego przy ul. Gnieźnieńskiej, odwiedziny miejsc pamięci,
- wycieczki do Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich i pod pomnik Dzieci Wrzesińskich
- wycieczka do Ratusza we Wrześni, zwiedzanie miasta;
- wycieczka do Rezerwatu Archeologicznego Gród w Grzybowie;
- udział uczniów wraz z Pocztem Sztandarowym szkoły w uroczystościach patriotycznych,

9) Samorządowa Szkoła Podstawowa im. gen. Tadeusza Kutrzeby w Otocznej

- wycieczka do Wrześni, zwiedzanie miasta;
- wycieczki do Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich i pod pomnik Dzieci Wrzesińskich;
- wycieczka do Rezerwatu Archeologicznego Gród w Grzybowie;
- opieka na miejscami pamięci: Tablica pamiątkowa na terenie obozu kolejowego w Otocznej oraz tablica pamiątkowa w miejscu dawnego kościoła św. Mikołaja w Otocznej;

PRIORYTET III.**EKSPONOWANIE I POPULARYZOWANIE WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY WRZEŚNIA****Działanie 3.1.****Gromadzenie i udostępnianie przez Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrześnińskich materiałów dotyczących dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Września.**

Gromadzenie zbiorów jest stałą częścią działalności muzeum. Placówka pozyskuje nowe zbiory drogą zakupów, darów, przekazów oraz badań terenowych.

Muzealia wg. nowych kategorii GUS
stan na 31 grudnia 2024 r.

L.p.	Podział na działy statystyczne	muzealia	depozyty
1.	dzieła sztuki	181	74
2.	artefakty kulturowe	1193	368
3.	okazy przyrodnicze	2	0
4.	obiekty fotograficzne	437	0
5.	dokumenty drukowane	1837	0
6.	dokumenty pisane ręcznie	2748	0
7.	dokumenty audiowizualne	0	0
8.	obiekty cyfrowe	0	0
	ogółem	6398	442

Zbiory muzealne udostępnione są w następujący sposób

- Ekspozycja muzealna:
 - 1) Dawna historia miasta,
 - 2) Strajk Szkolny Dzieci Wrześnińskich,
 - 3) Września XX w.,
 - 4) Saloniki mieszczańskie,
- Udostępnianie muzealiów:
 - 2023 r. – korzystało 21 podmiotów,
 - 2024 r. – korzystało 14 podmiotów,

Działanie 3.2.**Gromadzenie i eksponowanie zabytków ruchomych dotyczących dziedzictwa Wrześnińskiej Kolei Powiatowej.**

Gmina Września jest właścicielem dwóch zabytkowych wagonów kolejki wąskotorowej wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków (nr. rej. zabyt. B-266 z 18.12.2008). Prezentowane są one wraz z lokomotywą parową Px48-1785 wraz z tenderem na torach przy peronie oddającym charakter dawnego przystanku Wrześnińskiej Kolei Powiatowej. Na tablicach informacyjnych przedstawiona jest historia Wrześnińskiej Kolejki Powiatowej ze schematem połączeń oraz archiwalnymi fotografiami.

Działanie 3.3.

Przygotowywanie publikacji dotyczących zabytków oraz dziedzictwa kulturowego gminy Września.

Publikacje dotyczące dziedzictwa kulturowego gminy Września w okresie sprawozdawczym wydało wydawnictwo Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrześnińskich.

2023 r.

- S. Mazurkiewicz, K. Nowak, **„Madonny ziemi wrześnińskiej”**, Września 2023, - 400 egzemplarzy (opisy i fotografie zabytkowych obiektów sakralnych, wizerunków maryjnych).

- Album otrzymał wyróżnienie na Gali 31 Ogólnopolskiego Przeglądu Książki Krajoznawczej i Turystycznej w Warszawie w grudniu 2023 r. Organizatorem przeglądu jest Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze w ramach którego realizatorem jest Biblioteka PTTK im. Kazimierza Kułwiecia w Warszawie we współpracy z Komisją Krajoznawczą Zarządu Głównego PTTK, Wielkopolskim Klubem Publicystów Krajoznawczych oraz Oddziałem PTTK „Mazowsze”.

- Album otrzymał nominację do nagrody „Grand Press Photo” w Warszawie w 2024 r.

- M. Torzewski, M. Tomaszewski, **„Nasza szkoła. 120 lat wrześnińskiej Jedyńki”**, Września 2023, - 200 egzemplarzy (m.in. historia i opis budynku szkolnego SSP nr 1 we Wrześni);

2024 r.

- M. Torzewski, M. Tomaszewski, **„Nasza szkoła. Wrzeńska Jedyńka”**, Września 2024, - 200 egzemplarzy (m.in. historia i opis budynku szkolnego SSP nr 1 we Wrześni);

- J. Dąbrowski, **„68 Pułk Piechoty w garnizonie Września”**, Września 2024, - 100 egzemplarzy (m.in. historia i opis zabytkowych obiektów zespołu koszar we Wrześni);

- S. Mazurkiewicz, K. Nowak, **„Madonny ziemi wrześnińskiej”**, Września 2023, - dodruk 200 egzemplarzy (opisy i fotografie zabytkowych obiektów sakralnych, wizerunków maryjnych).

- S. Mazurkiewicz, K. Nowak, **„Królewski kościół – Nowa Wieś pod Wrześnią. Kościół parafialny pw. św. Andrzeja w Nowej Wsi Królewskiej – jeden z najstarszych drewnianych kościołów Wielkopolski”**, Września 2024, - 300 egzemplarzy (historia, opis, fotografie zabytkowego obiektu drewnianego kościoła);

- red. S. Mazurkiewicz, **„Strajk Szkolny Dzieci Wrześnińskich”**, Września 2021 – dodruk 300 egzemplarzy (historia i opis zabytkowego budynku dawnej katolickiej szkoły elementarnej).

Działanie 3.4.

Współpraca z innymi podmiotami.

Zadania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego Gmina Września powierza organizacjom pozarządowym. Współpraca z nimi opiera się na podstawie art. 30 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r., poz. 40) oraz w związku z Uchwałą Nr XXXIX/355/2022 Rady Miejskiej we Wrześni z dnia 27 października 2022 r. w sprawie programu współpracy Gminy Września z organizacjami pozarządowymi oraz z podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego. Gmina udziela im wsparcia finansowego w zakresie realizacji zadań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego. W okresie sprawozdawczym wsparcia udzielono następującym podmiotom:

2023 r.

L.p.	Wnioskodawca	Cel dotacji	Wysokość dotacji
1.	Wiejskie Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalno-Turystyczne „Szansa” w Grzybowie	X Festyn historyczny - „Dawniej i dziś”.	2 000,00
2.	Wiejskie Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalno-Turystyczne „Szansa” w Grzybowie	X Grzybowski Turniej Wojów „O Bogowie”.	19 000,00
3.	Koło Gospodyń Wiejskich w Kaczanowie	W poszukiwaniu korzeni. Podróże z Józefem Kałasantym Jakubowskim przez historię.	6 025,00
4.	Fundacja Dzieci Wrzesińskich	„120 lat czerwonych murów Jedyńki” - organizacja imprez towarzyszących obchodom 120-lecia SSP nr 1 we Wrześni.	6 200,00
5.	Fundacja Dzieci Wrzesińskich	„Wrzesińska fara” - realizacja filmu promującego lokalne dziedzictwo kulturowe Wrześni.	5 000,00
6.	Fundacja Dzieci Wrzesińskich	KONKURS FOTOGRAFICZNY – sekrety mojego miasta.	1 650,00
7.	Fundacja Dzieci Wrzesińskich	Multimedialny zestaw edukacyjno-historyczno- promocyjny „STRAJK DZIECI WRZESIŃSKICH”.	4 995,00

2024 r.

L.p.	Wnioskodawca	Cel dotacji	Wysokość dotacji
1.	Wiejskie Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalno-Turystyczne „Szansa” w Grzybowie	„Razem przez pokolenia” – festyn promujący wartości zakorzenione w kulturze i narodowych tradycjach.	3 200,00
2.	Wiejskie Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalno-Turystyczne „Szansa” w Grzybowie	XI Festyn historyczny - „Dawniej i dziś”.	3 400,00
3.	Fundacja 1901	„Dzieci Wrześni wczoraj i dziś – konkurs dla uczniów szkół podstawowych i piknik rodzinny”.	8 000,00
4.	Fundacja 1901	Obchody 100-nej rocznicy urodzin Leona Wesołowskiego ps. „Wichura”.	3 450,00

Uzasadnienie

Uchwałą Nr XXI/208/2021 Rady Miejskiej we Wrześni z dnia 4 lutego 2021 r. został zatwierdzony „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Września na lata 2021-2024”.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), Burmistrz Miasta i Gminy Września zobowiązany jest co dwa lata do sporządzenia sprawozdania z realizacji programu i przedstawienia go radzie miejskiej.

Opracowanie niniejszego sprawozdania pozwala ocenić stan wdrażania programu.

Wykonujący zadania i kompetencje
Burmistrza Miasta i Gminy Września

Artur Mokracki

